

Kudüslü İbn Ebû Şerîf'in Kevser Sûresi Tefsiri'nin Tefsir Metodu Açısından Değerlendirilmesi*

Nazife Vildan Güloğlu

0000-0001-7126-7691 | nguloglu@kastamonu.edu.tr

Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, Kastamonu, Türkiye

ROR ID: [015scty35](https://orcid.org/015scty35)

Öz

Kudüs'lü ulema bir aileye mensup olan İbn Ebû Şerîf (ö. 923/1517); Fıkıh, Hadis, Akaid, Tefsir ve Kıraat gibi alanlarda kitaplar yazmış çok yönlü bir âlimdir. Aynı zamanda Memlükler dönemi müfessirlerinden biri olan İbn Ebû Şerîf'in çoğu eserinin günümüze ulaşmamış olduğu, günümüze ulaşmış bazı eserlerinin ise çeşitli kütüphanelerde yazma hâlinde bulunduğu bilinmektedir. Yeni yapılan tahkik çalışmalarıyla müellifin bazı eserlerinin gün yüzüne çıkarıldığı görülmektedir. Bunlardan biri de müellifin Kevser Sûresi tefsiridir. Eser, Şam'da Zâhiriyye Kütüphanesi'nde 5881 numarada kayıtlı yazma nüsha esas alınarak Tâhâ Fâris tarafından tahkik edilip yayımlanmıştır. Eserin bu tahkik çalışması dışında herhangi bir araştırmaya konu edildiği görülmemektedir. Hâlbuki bir tefsirin özgün yönlerinin ortaya konulması, Tefsir tarihi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu da ilgili eserin tefsir metodunun değerlendirilmesi ile mümkün olmaktadır. Dolayısıyla bu makalede zikri geçen eserin tefsir yönteminin araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda eser, rivayetleri nakil usulü ile dirayet unsurlarına yer vermesi bakımından değerlendirilmiştir. Böylece eserin literatür içerisindeki durumunun ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Aynı zamanda bu çalışmanın, ilgili müellifin eserinden hareketle Kudüs ve Memlük dönemi âlimlerinin İslâm medeniyeti içerisindeki yeri ve önemini tespit konusunda literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır. Nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemi kullanılan bu araştırma ile eser hakkında şu sonuçlara ulaşılmıştır: *Tefsiru sûreti'l-Kevser* adlı eserin, İbn Ebû Şerîf'e aidiyeti konusunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Müellifin bu eseri yazma sebebinin Kevser Sûresi özelinde Kur'an'ın edebî mucizesini ifade etmek olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda o, Kevser Sûresi tefsirinde Kur'an'ın bir satır kadar kısa olan bir sûresinin dahi son derece edebî inceliklere sahip olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Bu bağlamda âyetlerde geçen kelimeler üzerinde ayrıntılı bir şekilde durarak onların anlatıma sağladıkları katkıları ifade etmiştir. Mesela onun izahına göre sûrenin ilk âyetinde "ben" yerine "biz" ifadesinin kullanılması, nimetleri veren zatın son derece yüceliğini beyan etmektedir. Yine aynı yerde tekid edatının kullanılması, verilen nimetlerin devamlı olacağını bildirmektedir. Bunlara ek olarak ilgili âyette fiilin geçmiş zaman kipinde olması ise Hz. Peygamber'e vaat edilen şeyin kesinlikle gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Müellif tefsirinde, gerekli gördüğü yerlerde âyetlerde geçen cümleleri tahlil ederek bu kullanımlarda cereyan eden belâgat inceliklerini de açıklamıştır. Mesela o, ilk âyette gerçekleştirilen cümle kurulunun, orada beyan edilen nimetin ne kadar özel olduğunu ifade ettiğini belirtmiştir. Müellifin tefsirinde, kullandığı edebî üsluba uygun bir şekilde rivayetlere yer verdiği ve bazen telmih denilebilecek bir tarz ile onlara işaret ettiği görülmektedir. İbn Ebû Şerîf'in eserinde kelâmî izahlara pek girmediği söylenebilir. Bununla birlikte onun Farz, Vacip gibi fikhî açıklamalarda bulunmamakla birlikte kelimelerin ifade ettiği bazı fikhî anlamları beyan ettiğine rastlanmaktadır. Eserin hacmine göre ise ondaki işârî izahların oldukça çok olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum da müellifin derin tasavvufî anlayışını yansıtmaktadır. Eserde ismi geçmemekle birlikte Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 606/1210) tefsirinden faydalandığı anlaşılmaktadır. Özellikle de bazı edebî inceliklerin ifade edilmesi ve bazı rivayetlerin aktarımıyla ilgili olarak bu durumdan bahsetmek kaçınılmazdır. Ancak müfessirin gerek tamamıyla edebî incelikleri beyan etmeye yönelik bir tarz ortaya koyması gerekse bunları son derece ağıdalı denebilecek bir üslup ile ifade etmesi, onun eserini zikri geçen

müfessirin tefsirinden ayırmaktadır. Netice itibarıyla İbn Ebû Şerîf'in Kevser Sûresi tefsiri, gerek dil gerekse metod bakımından diğer tefsir müellifatından ayrılan nadir bir belâğî tefsir örneği teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Tefsir, Kevser Suresi, İbn Ebû Şerîf, Belâğî Tefsir, Kudüs, Mucize

Atıf Bilgisi

Güloğlu, Nazife Vildan. "Kudüslü İbn Ebû Şerîf'in Kevser Sûresi Tefsiri'nin Tefsir Metodu Açısından Değerlendirilmesi". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (Eylül 2024), 709-726. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1455553>

Geliş Tarihi	19.03.2024
Kabul Tarihi	16.07.2024
Yayın Tarihi	15.09.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme * Bu makale, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından 13-14 Ekim 2023 tarihlerinde düzenlenen "III. Uluslararası Kudüs Sempozyumu: Kudüs'te İz Bırakan Alimler" adlı sempozyumda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan "İbn Ebû Şerîf'in Tefsiri Sûretî'l-Kevser Adlı Eserinin Kevser Tefsir Metodu Açısından Değerlendirilmesi" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

The Evaluation of Jerusalemite Ibn Abū Sharīf's Tafsīr of Sūrah al-Kawthar in Terms of the Method of Tafsīr*

Nazife Vildan Güloğlu

0000-0001-7126-7691 | nguloglu@kastamonu.edu.tr

Kastamonu University, Faculty of Theology, Department of Tafsir, Kastamonu, Türkiye

ROR ID: [015scty35](https://orcid.org/015scty35)

Abstract

Ibn Abu Sharif (d. 923/1517), a scholar from a prominent family of Jerusalem, was a versatile intellectual who authored books in fields such as Fiqh, Hadīth, 'Aqīdah, Tafsīr, and Qirā'āt. He was also one of the exegetes of the Mamlūk period. It is known that most of his works have not survived to the present day, and some of the surviving works are in manuscript form in various libraries. Recent critical studies have revealed some of his works, one of which is his exegesis of Sūrah al-Kawthar. This work, critically edited and published by Ṭāhā Fāris, is based on the manuscript registered under number 5881 at the Zāhiriyya Library in Damascus. Apart from this critical edition, the work has not been the subject of any other research. However, revealing the original aspects of a tafsīr is of great importance for the history of Tafsīr. This is possible through the evaluation of the tafsīr methodology of the relevant work. Therefore, this article aims to investigate the exegesis method of the mentioned work. In this context, the work has been evaluated in terms of its method of narration and its inclusion of elements of reasoning. Thus, it is aimed to determine the status of the work within the literature. At the same time, it is hoped that this study will contribute to the literature by determining the place and importance of Jerusalem and Mamlūk period scholars in Islamic civilization, based on the author's work. This study, which employs the qualitative research techniques such as document analysis and content analysis, has reached the following conclusions about the work: There is no doubt about the authorship of the work *Tafsīr Sūra al-Kawthar* by Ibn Abū Sharīf. It is understood that the reason for writing this work is to express the literary miracle of the Qur'ān, specifically through Sūrah al-Kawthar. In this regard, he tried to emphasize that even a short surah like Sūrah al-Kawthar possesses profound literary subtleties. In this context, he elaborated on the words in the verses, explaining their contributions to the expression. For example, according to his explanation, the use of "we" instead of "I" in the first verse of the surah indicates the exalted nature of the one bestowing blessings. Similarly, the use of an emphatic particle in the same place signifies the continuity of the blessings given. Additionally, the use of the verb in the past tense in the relevant verse indicates the certainty of what is promised to the Prophet. The author also analyzed sentences in the verses where necessary, explaining the rhetorical subtleties present in these usages. For instance, he noted that the sentence structure in the first verse indicates the special nature of the blessing mentioned there. It is observed that the author included narrations in his tafsīr in a manner appropriate to his literary style, sometimes alluding to them in a way that could be considered allusive. It can be said that Ibn Abū Sharīf did not delve much into theological explanations in his work. However, although he did not provide explicit fiqh explanations, he did convey some juristic meanings implied by the words. The work is particularly noteworthy for its numerous mystical interpretations, reflecting the author's deep Šūfī understanding. Although not explicitly mentioned, it is understood that the author benefited from the tafsīr of Fakhr al-Dīn al-Rāzī (d. 606/1210). This is particularly evident in the expression of some literary subtleties and the transmission of certain narrations. However, the author's distinct literary style, aimed entirely at expressing literary subtleties and articulated in a highly ornate manner, distinguishes his work from the tafsīr of the aforementioned exegete. In conclusion, Ibn Abū

Sharîf's tafsîr of Sûrah Al-Kawthar constitutes a rare example of a rhetorical tafsîr that stands out from other tafsîr works in terms of both language and method.

Keywords

Tafsîr, Sûrah al-Kawthar, İbn Abû Sharîf, Rhetorical Tafsîr, Jerusalem, Miracle

Citation:

Güloğlu, Nazife Vildan. "The Evaluation of Jerusalemite İbn Abû Sharîf's Tafsîr of Sûrah al-Kawthar in Terms of the Method of Tafsîr". *Journal of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology* 11/2 (September 2024), 709-726. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1455553>

Date of Submission	03.19.2024
Date of Acceptance	07.16.2024
Date of Publication	09.15.2024
Peer-Review	Double anonymized / Two External
Ethical Statement	<p>* This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled "The Evaluation of İbn Abû Sharîf's Tafsîr of Sûrah al-Kawthar in Terms of the Tafsîr Methodology", orally delivered at the Symposium titled "III. International Jerusalem Symposium: The Scholars Who Left Their Mark in Jerusalem" organized by Ankara Hacı Bayram Veli University Faculty of Theology on 13-14 October 2023.</p> <p>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</p>
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Kudüs şehrinin dünya dinler tarihinde ayrıcalıklı bir yeri vardır. Bütün ilâhî dinler, bu şehri kutsal kabul etmekte ve şehrin manevi kimliği her üç dinin mensuplarınınca kabul edilmektedir. Son ilâhî din olan İslâm'ın özelinde ise bu belde, özellikle isrâ mi'rac mucizesiyle anılmış ve mübarek oluşunu bizzat yüce Allah'ın kelamıyla tescillemiştir. Nitekim İsrâ Sûresi'nde bu durum, “etrafını bereketli kıldığımız Mescid-i Aksâ”¹ beyanıyla zikredilmektedir.² Kudüs'e bahşedilen bereketin en önemli tezahürlerinden birinin, bu şehirde yetişen âlimler olduğu söylenebilir.

Kudüs, Hz. Ömer devrinde İslâm topraklarına katılmıştır.³ Şehrin fethedilmesinden sonra pek çok sahâbî ve tâbiîn burayı ziyaret etmiş ve bazıları buraya yerleşmişlerdir. Bununla birlikte şehrin farklı zaman dilimlerinde çeşitli siyasi çekişmelerden de nasibini aldığı anlaşılmaktadır.⁴ Kudüs, bütün bu çalkantılara rağmen önemli âlimlerin uğrak yeri olmakla kalmamış bazı âlimlerin doğduğu, yetiştiği ve yaşadığı bir İslâm şehri olmakla da temayüz etmiştir. Kudüs'te doğan ilim adamlarından biri de Burhâneddîn İbn Ebû Şerîf el-Makdisî'dir (ö. 923/1517).⁵

Bu makalede İbn Ebû Şerîf'in *Tefsîru sûreti'l-Kevser* adlı eserindeki tefsir metodu ele alınacaktır. Bu kapsamda onun orijinal tefsir tekniğinin, rivayetleri nakil usulü ile dirayet unsurlarına yer vermesi açısından değerlendirilmesi söz konusu olacaktır. Böylece eserin literatür içerisindeki durumunun ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Aynı zamanda çalışmanın, ilgili müellifin eserinden hareketle Kudüs ve Memlûk dönemi âlimlerinin İslâm medeniyeti içerisindeki yeri ve önemini tespit konusunda literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır. Nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemi kullanılan bu çalışmanın birinci bölümünde İbn Ebû Şerîf ve onun *Tefsîru sûreti'l-Kevser* adlı eseri hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde ise söz konusu eser, tefsir yöntemi bakımından tahlil edilecektir. Çalışma genel bir değerlendirme ve tekliflerin yapıldığı sonuç bölümüyle tamamlanacaktır.

1. İbn Ebû Şerîf ve *Tefsîru sûreti'l-Kevser* Adlı Eseri

Çalışmanın esas amacı, İbn Ebû Şerîf'in tefsir yönteminin araştırılmasıdır. Bununla birlikte onun hayat ve eğitiminden söz edilmesi gerekir. Zira bunlar, bir müfessirin ilmî faaliyetlerde gösterdiği performansı doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle bu bölümde önce müellif kısaca tanıtılacak sonra da onun Kevser Sûresi tefsiri hakkında genel bir malumat verilecektir.

¹ el-İsrâ 17/1.

² Kur'an'da el-Mescidü'l-aksâ ismiyle zikredilen yerin Beytülmakdis olduğu konusunda müfessirlerin ittifakı vardır. bk. Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî el-Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basît*, nşr. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân v.dğr. (Riyad: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1430/2009), 13/248; Bu konuda farklı iddia ve cevapları için bk. İsmail Altun, “Muhammed Hamîdullah'ın Mescid-i Aksâ'nın Yerine Dair Görüşlerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (2018), 293-316.

³ Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ el-Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, nşr. Abdullah Enis et-Tabbâ' (Beirut: Müessesetü'l-Maârif, 1407/1987), 189.

⁴ bk. Casim Avcı, “Kudüs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 01 Ekim 2023).

⁵ Müellifin adının yazımı esnasında Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin kullanımını tercih edilmiştir. bk. Ali Özek, “İbn Ebû Şerîf, Burhâneddîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 03 Ekim 2023).

1.1. İbn Ebû Şerîf el-Makdisî'nin Hayatı

Burhâneddîn İbn Ebû Şerîf, 836/1433 yılında Kudüs'te doğmuştur. İlk hocaları arasında ağabeyi Kemâlüddîn İbn Ebû Şerîf (ö. 906/1500) de bulunmaktadır. Henüz yedi yaşlarında iken Kur'an hafızı olmuştur. Âsım, İbn Kesîr ve Ebû Amr kıraatlerinin kaideleri üzere tecvid eğitimi almıştır. Şemsüddîn b. İmrân'dan (ö. 873/1469) İbn Kesîr ve Ebû Amr kıraatlerini öğrenmiştir. Kudüs'te Sirâcüddîn er-Rûmî (ö. 856/1453) gibi zatlardan Arap dili ve edebiyatına dair tedrisatta bulunduğu; ayrıca usul, mantık, meânî ve fikh-ı Hanefî tahsili gördüğü bilinmektedir. Kahire'ye giderek, orada Emîn Aksarâyî'den (ö. 879/1474) Teftâzânî'nin akâid şerhini ve Celâlüddîn el-Mahallî'den (ö. 864/1459) de bir fıkıh usulü eseri olan *Cem'ü'l-cevâmî*'nin şerhini okuduğu nakledilmiştir. Alemüddîn el-Bulkînî (ö. 868/1464), Kâdilkudât Şemsüddîn el-Kâyatî (ö. 850/1447) ve İbn Hacer (ö. 852/1449) fıkıh eğitimi aldığı hocalarındandır. Ferâiz ve hesap ilmini ise Şehâbüddîn el-İbşî'tî'den (ö. 883/1478) tahsil etmiştir. İbnü'd-Dîrî'den (ö. 867/1463) tefsir dersleri aldığı nakledilmiştir. 853/1449'te babası ve kardeşiyle birlikte hacca gitmiş, orada İbnü'z-Ziyâ el-Mekkî (ö. 854/1451) ve Takıyyüddîn el-Mekkî (ö. 871/1467) gibi âlimlerin hadis rivayetlerini dinlemiştir. Bazı üstatları, kıraat okutma ve fetva verme hususunda kendisine icâzet vermişlerdir. Hac dönüşü Mısır'ın kâdilkudâtı olan Şerefüddîn el-Münâvî'nin (ö. 871/1467) kızıyla evlenmiş ve sonrasında onun derslerine katılmıştır. Hocası ve kayınpederi olan Münâvî'den sonra Mısır kadısı olarak atanmış ve bu görevini dört yıl sürdürmüştür. Ezher ve diğer bazı camilerde çeşitli dersler vermiştir. Mesela Tolunoğlu Camii'nde tefsir, Hicâziyye Medresesi'nde fıkıh ve hitabet okutmuştur. Şam'ın Sümeysât şehrinde kaldığı sıralarda (898/1493) Şemsüddîn b. Tolun (ö. 953/1546), Kahire'de bulunduğu ise Zeynüddîn Ömer eş-Şemmâ (ö. 936/1530) ve Bedrüddîn el-Gazzî (ö. 984/1576) onun derslerine devam eden öğrencilerdendir. Tabiat olarak da sözünde duran, son derece kabiliyetli, akıllı, dindar ve sakin bir kimse olarak tanıtılmaktadır. İbn Ebû Şerîf, dört yıl süren kadılık görevinin ardından bir müddet Kahire'deki Gavri Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. 923/1517'de 87 yaşında Kahire'de vefat ederek İmam Şâfiî'nin kabrinin yakınında bir yere defnedilmiştir.⁶ Hayatının önemli bir kısmını Mısır'da geçiren İbn Ebû Şerîf, Memlük dönemi müfessirlerinden biridir.⁷

Müellifin Fıkıh, Fıkıh Usulü, Hadis Usulü ve Akaid sahalârında büyük bölümü şerh ve haşiye mahiyetinde olan eserlerinden bazıları şunlardır: *Şerhu'l-Hâvî*, *Şerhu'l-Minhâc*, *Şerhu't-Tuhfeti'l-kudsiyye fi'l-ferâ'iz*, *Şerhu'l-İrşâd fi usûli'l-hadîs*, *el-İkdü'n-nadîd fi şerhi 'Akîdeti'bni Dakîk'üd*, *Hâşiye 'alâ Şerhi 'Akâ'idi'n-Nesefi*. Müellifin bazı önemli eserleri nesirden nazma çevirdiği de bilinmektedir. Bunlardan bir kaçı şöyledir: *Nazmü Luktati'l-'aclân*, *Nazmü Tehzîbi'l-mantik*, *Nazmü 'Akâ'idi'n-Nesefi*, *Nazmü rivâyeti Ebî 'Amr*. İbn Ebû Şerîf'in *Tefsîrü'l-âyeteyn ve'l-hadîs* gibi tefsir ve hadis şerhi olarak yazmış olduğu eserleri de vardır. Onun çoğu eserinin günümüze ulaşmamış olduğu, günümüze ulaşmış bazı eserlerinin ise çeşitli kütüphanelerde yazma hâlinde bulunduğu anlaşılmaktadır.⁸ Yeni yapılan bazı tahkik çalışmaları ile müellifin bazı eserlerinin gün yüzüne

⁶ Muhammed es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'* (Beyrut: Dâru'l-Cil, t.y.), 1/135-137; Muhammed ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983), 1/18-20; Abdülhay b. Ahmed İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zehbe*, nşr. Abdülkâdir el-Arnaût-Mahmûd el-Arnaût (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1406-1414/1986-1993), 10/166-167.

⁷ bk. Harun Savut, *Memlük Müfessirleri*, Ankara: İlahiyat, 2016, 196.

⁸ Eserler hakkında bilgi için bk. Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, 1/135; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, 1/18; Özek, İbn Ebû Şerîf, Burhâneddîn; Tâhâ Fâris, "Mukaddime", *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, mlf. Burhâneddîn İbn Ebû Şerîf el-Makdisî (y.y.: Alukah, 1441/2019), 14-16.

çıkarıldığı görülmektedir. Bunlar arasında *el-Mevâhibü'l-müddehara fi havâtîmi sûreti'l-Bakara*⁹ ve bu araştırmamızın da konusunu teşkil eden *Tefsîru sûreti'l-Kevser* adlı eserler sayılabilir.

1.2. Tefsîru sûreti'l-Kevser Adlı Eserin Tanıtımı

Bu başlık altında eser hakkında genel bir bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda eserin adı, yazılma sebebi, literatürdeki yeri ile dil ve üslubu beyan edilmeye çalışılacaktır.

1.2.1. Eser Hakkında Bazı Bilgiler

Bu çalışmada esas alınan *Tefsîru sûreti'l-Kevser* adlı eser,¹⁰ Tâhâ Fâris tarafından tahkik edilip yayıma hazırlanmıştır. Bu tahkik çalışmasında esas alınan nüsha, 'Ukûdü'd-dür ve'l-cevher fi nebzetin min esrâri sûreti'l-Kevser ismiyle Şam'da Zâhiriyye Kütüphanesi'nde 5881 numarada kayıtlıdır. Muhakkikin beyanına göre bu nüshanın tercih edilme sebebi, bizzat müellifine okunup rivayeti hakkında ondan icazet alınan nüsha olmasıdır. Muhakkik, nüshanın hatt-ı Fârisî (ta'lik) ile istinsah edilmiş olduğunu, son sayfasında okunma ve icazet tarihi olarak hicrî 879 senesinin kaydedildiğini ve son derece rutubete maruz kaldığı için bazı yerlerindeki yazıların zarar görmüş bulunduğunu ifade etmektedir. Yine muhakkik, tahkikte kullandığı diğer bir nüshanın ise Medine-i Münevver'e'deki Şeyh Arif Hikmet kütüphanesinde 80/88 numarada kayıtlı mecmuanın içerisinde bulunduğunu ifade etmektedir. Onun beyanına göre bu nüsha, açık seçik güzel bir nesh hattıyla yazılmış olup üzerinde bazı düzeltmeler bulunan, ancak bazı cümlelerin atlandığı anlaşılan ve hicrî 11. asırda Ahmed el-Behûtî tarafından istinsah edilen bir nüshadır.¹¹ Mezkûr eser, gerek Sehâvî (ö. 902/1497) gerekse Dâvûdî (ö. 945/1539 [?]) tarafından *Tefsîru sûreti'l-Kevser* adıyla İbn Ebû Şerîf'e nispet edilmektedir.¹² Bu sebeple ilgili eser adının bu araştırmada *Tefsîru sûreti'l-Kevser* şeklinde ifade edilmesi daha uygun görülmüştür.

Eser, adında da işaret edildiği üzere Kevser Sûresi'nin bir tefsiridir. Müellifin bu eserde, Kur'an'daki en kısa sûre olan Kevser Sûresi'ni ele almak suretiyle bazı mesajlar verdiği anlaşılmaktadır. Zira eserin girişinde müellif, hamdele ve salvele beyanından sonra Allah'ın peygamberler gönderip onları da mucizelerle desteklemesinin insanlara büyük bir lütuf olduğundan ve bu mucizelerin de peygamberlerin gönderildikleri asırda yaşayan insanların maharetlerine göre tespit edildiğinden bahsetmektedir. Burada Hz. Mûsâ ve Hz. İsâ örneğini veren müellif, Hz. Peygamber'e de onun zamanındaki kimselerin söz ve beyandaki maharetleri sebebiyle üslup ve edebî açıdan eşsiz olan Kur'an mucizesinin verildiğini belirtmektedir. Buna ilave olarak, talep edildiği hâlde, en hatip kimselerin dahi Kur'an'ın tek sûresinin bir benzerini bile vücuda getiremediklerini ifade etmektedir. Kur'an sûrelerinin en kısası olan Kevser Sûresi'nin de gerek i'câz gerekse icâz yönüyle hitabet ve edebiyat sahasının zirvesinde olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla eserde bu sûrenin i'câz yönlerini beyan etmeye çalıştığını belirtmektedir.¹³ Buna göre müellifin bu eseri yazma sebebinin Kevser Sûresi özelinde Kur'an'ın

⁹ Burhâneddîn İbn Ebû Şerîf el-Makdisî, *el-Mevâhibü'l-muddahara fi havâtîmi sûreti'l-Bakara*, thk. Abdüssettâr Ebû Guddê (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1421/2000), 1-126.

¹⁰ Eserin yazma bir nüshasının Türkiye Yazma Eserler Kütüphaneleri'nde olup olmadığı araştırılmış ve olumlu bir sonuca ulaşılamamıştır. bk. <https://portal.yek.gov.tr/works/search/full>

¹¹ Tâhâ Fâris, "Mukaddime", 18-19.

¹² Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 1/135; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, 1/18.

¹³ Burhâneddîn İbn Ebû Şerîf el-Makdisî, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, thk. Tâhâ Fâris (y.y.: Alukah, 1441/2019), 18-19.

belâğî mucizesini ifade sadedinde olduğu açıktır. Müellifin eserin sonunda verdiği bilgiye göre ise eser tek bir günde yazılmıştır.¹⁴

1.2.2. Tefsîru sûreti'l-Kevser'in Literatürdeki Yeri

Kevser Sûresi, Kur'an'ın tamamını yorumlayan bütün tefsir çalışmalarında yer aldığı gibi literatürde müstakil olarak çalışılan sûreler arasında da girmiştir. Bu çalışmaya konu olan eser dışındaki bazı müstakil Kevser Sûresi tefsirlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Zemaşerî'nin (ö. 538/1144) *İ'câzu sûreti'l-Kevser'i*,¹⁵ İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) *Tefsîru sûreti'l-Kevser'i*,¹⁶ İbnü'l-Menfelûtî'nin (ö. 774/1372) *Tefsîru sûreti'l-Kevser vemâ Yelîhâ'sı*,¹⁷ Şemseddin et-Tebrîzî'nin (ö. 900/1495 [?]) *Risâle fi tefsîri sûreti'l-Kevser'i*,¹⁸ Ömer el-Âmidî'nin *Tefsîru sûreti'l-Kevser'i*,¹⁹ Yâsîn b. Hamza'nın *Tefsîru sûreti'l-Kevser'i*.²⁰ Burada zikredilen son iki müellifin vefat tarihleri bilinmemektedir. Diğer müelliflerin vefat tarihlerine bakılırsa İbn Ebü Şerîf'in eserinin, onlardan sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte onun, bu eserlerden herhangi birine atıfta bulunduğu görülmemektedir. Ancak yukarıda adı geçen müelliflerden özellikle Zemaşerî; Kur'an'ı lûgat, nahiv ve belâgat ilkeleri doğrultusunda yorumlaması bakımından öne çıkan bir müfessirdir. İbn Ebü Şerîf'in onun eserinden alıntı yaptığına dair bir bulguya rastlanmasa²¹ da en azından *İ'câzu sûreti'l-Kevser* adlı eserin, ilgili sûrenin i'câzına yönelik bir çalışma olması sebebiyle, müellifi etkilediği söylenebilir.

Günümüzde de Kevser Sûresi hakkında yapılmış bazı müstakil çalışmalardan söz etmek mümkündür. Mesela *Sûretü'l-Kevser el-i'câz en-nefsî ve'l-belâğî*,²² *el-Lü'lü' ve'l-cevher el-müstahrac min sûreti'l-Kevser*²³ ve *Havle tefsîri sûreti'l-Kevser*²⁴ isimli çalışmalar bunlardan bazılarıdır. Ülkemizde ise son yıllarda yapılan araştırmalar arasında Kevser Sûresi ile ilgili bir tez, bir de makale çalışmasının olduğu müşahede edilmektedir.²⁵ Bütün bu çalışmalarda ise İbn Ebü Şerîf'in eserine dair herhangi bir beyana rastlanamamıştır. Dolayısıyla eserin, kendinden sonraki çalışmalara tesiri hakkında bir şey söylemek mümkün değildir.

¹⁴ İbn Ebü Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 34.

¹⁵ Mahmûd b. Ömer ez-Zemaşerî, *İ'câzu sûreti'l-Kevser*, thk. Hâmid el-Haff (Beyrut: Dârü'l-Belâğa, 1411/1991), 1-64.

¹⁶ Takıyyüddîn İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ'*, nşr. Abdurrahman Muhammed b. Kâsım (Riyad: Mektebetü Melik Fahd el-Vataniyye, 1425/2004), 16/526-532.

¹⁷ Veliyyüddîn Muhammed b. Ahmed İbnü'l-Menfelûtî, *Tefsîru sûreti'l-Kevser vemâ yelîhâ* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reîsülküttâb, 54), 1a-237b.

¹⁸ Şemseddin et-Tebrîzî, *er-Risâle fi tefsîri sûreti'l-Kevser* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, 2754), 11a-14b.

¹⁹ Ömer el-Âmidî, *Tefsîru sûreti'l-Kevser* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 3796), 180a-191b.

²⁰ Yâsîn b. Hamza, *Tefsîru sûreti'l-Kevser* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Lâleli, 1964), 1a-27b.

²¹ Zemaşerî'nin tefsir sahasında meşhur olan Keşşâf'ında da İbn Ebü Şerîf'e kaynaklık ettiğine dair bir bulguya rastlanmamıştır. bk. Mahmûd b. Ömer ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, nşr. Halîl Me'mûn Şeyhâ (Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1430/2009), 1224.

²² Muhammed Rıfat Zencîr-Ömer Hamdân el-Kebîsî, *Sûretü'l-Kevser el-i'câz en-nefsî ve'l-belâğî* (Beyrut: Dârü İkra', 1431/2010), 1-81.

²³ Nâyif b. Ahmedü'l-Hamd, "el-Lü'lü' ve'l-cevher el-müstahrac min sûreti'l-Kevser", Noor (Erişim 23 Ekim 2023).

²⁴ Abdullah Sirâcüddîn el-Hüseynî, *Havle tefsîri sûreti'l-Kevser* (PDF: Mektebetü Nûr, 2013), 1-174.

²⁵ Halime Erarslan, *Kevser Sûresi Tefsiri* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 1-175; Ali Rıza Güneş, "Tevhit Vurgusu Bağlamında Kevser Suresinin Meali ve Analizi: Bir Tefsir Denemesi", *Tokat İlmîyat Dergisi* 10/2 (2022), 537-552.

1.2.3. Dil ve Üslubu

Eser, müellif tarafından edebî bir Arapça ile kaleme alınmıştır. Müellifin şair kişiliği bunda etkili olmuş gözükmektedir. Zira müellif, eserleri hakkında bilgi verilirken de değinildiği üzere bazı kaynak eserleri manzum hâle getirmiş usta bir şairdir. Tefsirinin girişinde sûrenin i'câz ve îcâzına yönelik yaptığı açıklamalara bakarak müellifin sûrenin anlatış biçimine yakışır bir üslup kullanmayı tercih ettiği düşünülebilir.

2. Tefsir Yöntemi

Müfessirlerin âyetlerin tefsiri sırasında başvurdukları yöntemler vardır. Bunları genel bir tabirle rivayetlere başvurmak ve bazı dirayet unsurlarını kullanmak olarak ifade etmek mümkündür. Bununla beraber Emin el-Hûlî'nin (1895-1966) de dediği gibi “her vakit ve her çağda, rivayet ve dirayet, hangi tefsir yöntemi kullanılırsa kullanılsın, Kur'an'ı yorumlamaya çalışanların şahsiyetlerinin izlerini, telif ettikleri tefsire naksettikleri” görülmektedir. Diğer bir ifadeyle tefsiri yazan kişinin kültürü, yazdığı tefsire etki etmektedir. Öyle ki müfessirin tefsirdeki ilgi ve çalışma sahasını, ibarelerdeki manaları çıkarmak için yararlandığı öğeleri ve bu anlamlarla ilgilenirken yoğunlaştığı tarafları belirlemektedir.²⁶ Dolayısıyla İbn Ebû Şerîf'in de kullandığı tefsir metodunda elbette onun şahsiyetinin, kültürünün ve ilmi birikiminin izlerini görmek mümkün olacaktır. Burada *Tefsîru sûreti'l-Kevser* müellifinin nasıl bir yöntemle tefsirini kaleme aldığı tespit edilerek bu esnada uyguladığı esaslara ulaşılmaya çalışılacaktır.

2.1. Belâğî ve Dilbilimsel İzahlar

İbn Ebû Şerîf'in Kevser Sûresi tefsiri, belâğî tefsir niteliği taşıyan nadir bir eserdir. Zira tefsirin belâğî ve dilbilimsel izahlara yoğunlaşarak genel tefsir metodlarının dışında bir usul takip ettiği müşahede edilmektedir. Bu nedenle burada öncelikle müellifin belâğî ve dilbilimsel izah metodu üzerinde durulacaktır.

2.1.1. Kur'an'ın ve Kevser Sûresinin Belâğî Özelliklerinden Bahsetme

İbn Ebû Şerîf, tefsirinin girişinde genel olarak bütün Kur'an'ın i'câz ve belâgatinden bahsetmiş; onun sûre ve âyetlerinin tenasübü ile cümle ve kelimelerinin ahengi bakımından en büyük mucize olduğunu ifade etmiştir. Yine aynı yerde müellif; yüce Kur'an'ın üslup, i'câz ve îcâz bakımından son derece mükemmel bir yapıda olması sebebiyle, ondaki bir sûrenin benzerinin getirilmesi şeklindeki meydan okumaya, en ileri gelen hatip ve edebiyatçıların bile karşılık veremediklerini ve hatta Kur'an'daki en kısa sûrenin dahi emsalini meydana getirmekten aciz kaldıklarını beyan etmiştir. Bu durum karşısında onların, lisan ile mücadele eden mızraklarla mücadeleye yönelmek zorunda kaldıklarını belirtmiştir.²⁷

Yukarıda özetle zikredilen beyanları “Arap edip ve şairleri, nesir ve nazım ortaya koyma metodlarına sahip oldukları hâlde, onları lâl ve şaşkın kılan Allah'ı tesbih ederim!”²⁸ ifadesiyle bitiren müellifin bu cümlesinden dolayı, sarfe nazariyesine mi sahip olduğu sorusu akla gelebilir.

²⁶ Emin el-Hûlî, “Tefsir ve Tefsirde Edebî Tefsir Metodu”, çev. Mevlüt Güngör, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, 2/7 (Mayıs 1988), 103.

²⁷ İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 24-25.

²⁸ bk. İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 25.

Ancak eserinin hemen her yerinde Kur'an'ın beyan, belâgat, nazım güzelliği, sûre ve âyetlerinin tenasübü gibi i'câz yönlerini anlatan İbn Ebû Şerîf'in, sadece bu bir tek cümlesine dayanarak sarfe teorisine sahip olduğunu söylemek pek de uygun gözükmemektedir. Zira sarfe teorisi; Kur'an'ın edebî özellikleri cihetiyle Hz. Muhammed'in peygamberliğini ispatlayan bir mûcize olmadığı, aksine Allah'ın inkârcıların meydana koyma iktidarına sahip oldukları "Kur'an'ın benzerini getirme işinden" onları geri çevirmesinin mucize olduğu esasına dayanmaktadır.²⁹ Hâlbuki yukarıda da belirtildiği üzere müellife göre Kur'an'ın belâğî bakımdan mucize olması söz konusudur.

Müellifin eserinde, Kur'an'ın belâğî i'câzını ifadeden sonra ise Kevser Sûresi'nin belâğî özelliklerinden bahsettiği müşahede edilmektedir. Bu bağlamda müellif, sûrenin hem nazım hem anlatım hem de üslup bakımından güzel ve hoş bir yapıya sahip olduğunu gerek lafız gerekse tertip açısından tatlı ve parlak, aynı zamanda maksadı tam bir şekilde ifade eden bir yapıda bulunduğunu beyan etmiştir. Ayrıca sûrenin belâgatli kelimeleri, ahenkli ifadeleri ve hatta çok hayır ve ihsanı bir kelime kalıbıyla beyan etme gibi pek çok edebî inceliği bünyesinde topladığını belirtmiştir. Müellife göre sûrenin içerisinde bahşedileceği anlatılan nimetler; Hz. Peygamber'i destekleyici, onun kalbini ilahi nurla doldurucu ve onu kendinden başkasına yöneliştiren alıkoyucu bir mahiyet taşımaktadır.³⁰

2.1.2. Kelime Tahlili

Müellifin âyetleri tefsir ederken gerekli gördüğü yerlerde anahtar kelimeleri tahlil ettiği söylenebilir. Bunun için de önce ele aldığı kelimenin sarf yönünden durumunu belirttiği görülmektedir. Mesela sûrenin birinci âyetini tefsir ederken, burada geçen ve aynı zamanda sûrenin de adı olan *kevser* kelimesini izah etmiştir. Buna göre *kevser*, kesret kelimesinden türemiş olup mübalağa sığasında bir kelimedir. Öyle ki kelime, ifade etmesi gereken manaları en yüksek derecede anlatma gücüne sahiptir.³¹ Yine âyette *kevserin* mevsufunun hazfedilmiş olması da onun son derece geniş ve engin anlamlara gelmesini sağlamıştır. Çünkü belirsiz bırakılan ifadeler, mana bakımından çok daha kapsamlı olmaktadır. *Kevserin* kelime yapısı ve kullanımıyla ilgili izahlarda bulunan müellifin, edebi bir üslup içerisinde onun ne gibi anlamlara gelebileceğini de sıraladığı görülmektedir. Buna göre *kevser*; çok hayır, ihsan, bir insanın künhüne vakıf olamayacağı türde olan nübüvvet, hikmet, mebde bilgisi, marifet, razı olunma makamına kavuşmak, yüce bir mertebeye erişmek, diğer insanların çok üzerinde bir yüceliğin bahşedilmesi, efendilik tacının ve saadet elbisesinin giydirilmesi, cennette etrafında inciden

²⁹ Sarfe nazariyesi, insanların Kur'an'ın nazirini ortaya koyma güçlerinin olduğu, lakin Allah'ın bu iktidarı kullanma konusunda onları engellendiği yönündeki bir i'câzî'l-Kur'ân kuramıdır. bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Sarfe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Ekim 2023).

³⁰ İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 26-27.

³¹ İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 27.

kaplar olan büyük bir nehir, mahlûkatı (mahşerde) uzun müddet beklemekten kurtaracak şefaât³² ve Kur'an gibi anlamlara gelebilir.³³

2.1.3. Kelimelerin Belâgî İzahı

İbn Ebû Şerîf, âyetlerde kullanımı tercih edilen kelimelerin belâgat açısından da izahını yapmıştır. Mesela Kevser Sûresi'nin başındaki “لَنْ” tekid edatından sonra müfred mütekellim zamir değil de azemet nûnu³⁴ olan “نَا” kullanılmıştır. Ona göre bu kullanım, âyette bahsedildiği anlatılan nimetleri verenin kibriyâ sıfatıyla anılması anlamına gelmiş ve anlatıma son derece uygun düşmüştür. Aynı zamanda burada “لَنْ” tekid edatına yer verilmesi, anılan meziyetlerle donanan zatın zikrinin asla kesilmeyeceğini ve ona devamlı olarak nimetlerin verileceğini bildirmektedir. Yine cümlelerin bu edatla başlaması, cümleyi yemin cümlesi hâline getirmektedir.³⁵ Ayrıca bu kullanım, Hz. Peygamber'in yâdının yok olacağını dillendiren kimsenin ahmaklığını da beyan etmektedir. Zira sûrenin yapı güzellikleri ve belâgatli kelimeleri, bunların gerçek kaynağına işaret ederken, bunu kabul etmeyen kimsenin de ne kadar anlayışsız olduğunu ortaya koymaktadır.³⁶

Müellifin beyanına göre sûrenin ilk âyetinde “أَعْطَيْنَاكَ” şeklinde mazi sîgasının kullanılması ise burada vaat edilen şeyin kesinlikle gerçekleşeceğini ifade etmektedir.³⁷ Bu kullanımı, ilgili sûrenin yedinci belâgî inceliği olarak sunan Fahreddin er-Râzî'ye (ö. 606/1210) göre ise bu üslup ile Hz. Peygamber'e ihsan edilen bağışın geçmiş zamanda da mevcut olduğu vurgulanmaktadır.³⁸

İbn Ebû Şerîf'e göre “فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ” âyetinde Allah'ın diğer isimlerinin kullanılmayıp rab isminin kullanılması ise “O'nun şükredilmeyi hak ettiğini, bütün övgülere ve her tür hizmete layık olduğunu” beyan etmektedir. Çünkü rab ismi; varlık nimetini, kerem ve cömertliğin akışını ve türlü lütuflar ihsan ederek terbiye etmeyi ifade eder. Yine rab ismi gerek nimetlerle ruhu rahatlatan gerekse azametle onu korku sahasına çeken ve neticede kuldaki recâ ve havf terazisini dengede tutan bir yapıyı haizdir. Ayrıca ilgili âyette rab kelimesinin kullanılması, bir tîbâk-ı

³² Hadis-i şerifte anlatıldığına göre mahşerde hesap kitabı yapılması için uzun müddet bekleyen kimseler hesabın başlatılması için Hz. Âdem, Nûh, İbrâhîm, Mûsâ ve İsâ'dan şefaât isteyecekler ancak onlar, şefaât etme yetkisini kendilerinde bulamayacaklardır. Nihayet Hz. İsâ, onlara şefaati Hz. Muhammed'den talep etmelerini öğütleyecektir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'den şefaât istenecek, onun yapacağı şefaati de yüce Allah kabul buyurup hesabı başlatacaktır. bk. Buhârî, “Tevhîd”, 19; “Rikâk”, 51; “Tefsîrü'l-Kur'ân”, 17/5.

³³ İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 28.

³⁴ Bu üslup, eylemi yapanın birden fazla olduğunu değil yücelik ve azametini, daha da öte yüce Allah hakkında beyan edildiği vakit O'nun şerikten ne denli beri bulunduğunu ifade eder; bu kullanımı sağlayan nûnlara da nûn-u azamet denir. bk. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb: et-Tefsîru'l-kebîr* (Beyrut: Dârü'l-Fîkr, 1401/1981), 28/226; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006), 5/356.

³⁵ Râzî'nin de tefsirinde “Yüce Allah, bu beyanın başına, yemin yerine geçen tekid edatını getirmiştir.” diyerek aynı hususa işaret ettiği görülmektedir. bk. Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 32/122.

³⁶ İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 28.

³⁷ bk. İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 29.

³⁸ Râzî'ye göre Hz. Peygamber'in mazide de izzet sahibi, kollanan ve arzularına karşılık verilen bir birey olması, bu meziyetlere sonradan erişmesinden daha üstündür. Ona göre ayetteki bu kullanım, Allah Teâlâ'nın mahlûkatı mutlu veya bedbaht, varlıklı veya muhtaç kılmasına ilişkin olan buyruğunun, henüz ortaya çıkmış bir eylem olmadığına, tam tersine tüm bunların, ezelde olup bittiğine de işaret etmektedir. Aynı zamanda yüce Allah'ın Hz. Peygamber'in saadet sebeplerini o, varlık âlemine girmeden önce hazırladığını ve onu, ibadeti sebebiyle tercih etmediğini de bildirmektedir. bk. Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 32/122.

manevi³⁹ de oluşturmaktadır. Şöyle ki rab ismi, yüce Allah'ın celâl ve izzetini ifade ederken rab edinenin de zillet ve aczini ima etmekte, fakirlik ve kırıklık sıfatının kulun lâzımî bir sıfatı olduğunu göstermektedir.⁴⁰

İbn Ebü Şerîf'ten önce Râzî de yukarıdaki âyette Allah yerine rab kelimesinin kullanıldığına dikkat çekmiş ve bunun daha belîğ bir kullanım olduğunu ifade etmiştir. O buradaki rab kelimesini, hem “*Şüphesiz biz sana kevseri verdik.*” beyanı ile işaret edilen geçmiş bir terbiyeyi, hem de yüce Allah'ın gelecekte Hz. Peygamber'i eğitip büyüteceğine ve onu terk etmeyeceğine dair güzel bir vaadi ifade etmesi gerekçesiyle daha belîğ bulunduğunu beyan etmiştir.⁴¹ Bu açıklamalarında Râzî'nin ilgili âyetteki rab kelimesine daha çok “ihسانlarla terbiye eden” anlamını yüklediği anlaşılmaktadır. İbn Ebü Şerîf'in ise bu kelimeyi “şükredilmeyi hak eden, bütün övgülere ve her tür hizmete layık olan; hem çeşitli lütuflarda bulunarak terbiye eden hem de azametiyle muamelede bulunan” şeklinde kulda recâ ve havf dengesini sağlayacak bir yapıda değerlendirdiği görülmektedir. Esasen rab kelimesi, kadim sözlüklere göre “mâlik, sahip” anlamındadır⁴² ve cahiliye şairinde de bu kelimenin hükümdar manasında kullanıldığı ifade edilmiştir.⁴³ Rab kelimesinin “bir şeyi kemal noktasına ulaşıncaya değin aşama aşama inşa etmek” anlamında bir “terbiye” olarak izah edilmesi⁴⁴ ise yukarıda zikredilen asıl manaya ilave bir kullanım olarak durmaktadır. İlgili yerde Râzî'nin rab kelimesinin bu ikincil anlamını bir yönüyle de olsa tercih ettiği söylenebilir. İbn Ebü Şerîf'in de rab kelimesine dair izahında onun asıl anlamını ifade etmemesi bir eksiklik olarak görülebilir ancak onun bu kelimeyi sadece mürebbi olarak değerlendirmemesi, bu açıklamayı hoş görmeye imkân sağlamaktadır.

2.1.4. Cümle Tahlili ve Cümle Yapısıyla İlgili Belâğî İzahlar

İbn Ebü Şerîf, gerekli gördüğü yerde âyetlerde kullanılan cümleleri tahlil ederek bu kullanımlarda cereyan eden belâğat inceliklerini açıklamıştır. Mesela ilk âyette cümlenin “fiilin mübtedaya haber kılınması şeklinde” oluşturulmasının, beyan edilen nimetin hususiyetini ifade ettiğini belirtmiştir.⁴⁵ Râzî de bu kullanımdaki belâğî inceliğe dikkat çekmiştir. Ona göre ise burada fiilin mübtedaya isnat edilerek onun haberi yapılması şeklindeki kullanım, tekid ifade etmektedir.⁴⁶

İbn Ebü Şerîf, cümle yapısını etkileyen kelimelerle ilgili olarak da bazı izahlarda bulunmuştur. Mesela “*فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ*” âyetinin başında bulunan fâ harfinin sebep bildiren bir

³⁹ Varlığı cümlenin gelişinden anlaşılan ve bir kelime ile onun mana bakımından zıddını, o zit anlamlı kelimeye lafızda yer vermeden mana bakımından çağırıştıran türdeki tıbâktır. bk. Mir'î b. Yûsuf el-Hanbelî, *el-Kavlu'l-bedî fi ilmi'l-bedî*, thk. Muhammed b. Ali es-Sâmil (Riyâd: Künûzü İşbiyâ, 1425/2004), 121.

⁴⁰ İbn Ebü Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 31.

⁴¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 32/131.

⁴² Ebü Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn müretteben 'alâ hurûfi'l-mu'cem*, thk. Abdulhamîd Hendâvî (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), “rbb”, 2/86; Muhammed b. Hasan b. Düreyd, *Cemheretü'l-luga*, thk. Remzi Münir Ba'lebekî (Beirut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1407/1987), “rbb”, 67; Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehtizbü'l-luga*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr v.dğr. (Beirut: Dârü'l-Misriyye, 1384/1964), “rbb”, 15/176.

⁴³ İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, es-Sihâh: *Tâcü'l-luga ve shâhu'l-'Arabîyye*, nşr. Halîl Me'mûn Şeyhâ (Beirut: Dârü'l-Ma'rife, 2007), “rbb”, 383.

⁴⁴ Hüseyin b. Muhammed b. Râğîb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, nşr. Safvân Adnân Dâvûdî (Beirut: ed-Dârü'ş-Şâmiyye, 1412/1992), “rbb”, 336.

⁴⁵ İbn Ebü Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 28.

⁴⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 32/121.

takibiye fâsî olduğunu ifade etmiş ve bunu “Çünkü nimetlerin vaat edilmesi ve ihsanların verilmesi, onları verene şükretme sebebidir.” diyerek gerekçelendirmiştir. Yine bu âyette kullanılan tatlı hitap üslubunun muhatabın kalbine yönelişi ifade eden bir yapı arz ettiğini belirtmiştir.⁴⁷

2.2. Tefsirde Başvurulan Diğer Yöntemler

Bu başlık altında İbn Ebû Şerîf'in Kevser Sûresi tefsirinde öncelikle sûreyle ilgili rivayetlerden nasıl yararlandığı üzerinde durulacak, sonra da belâğî ve dilbilimsel izahlar dışında kelâmî, fikhî ve işarî yorumlar gibi dirayet unsurlarına ne oranda başvurduğunu ele alınacaktır.

2.2.1. Sebeb-i Nüzul ve Rivayetlere Yer Verme

Müellif, son derece edebî bir üslup kullandığı tefsirinde nüzul sebebiyle ilgili malumata da bu üslubu bozmayacak bir şekilde temas etmiştir. Mesela “Kevser Sûresi'nin nüzul sebebi şudur” veya “bu sûre şu olay üzerine nazil olmuştur” demek yerine “Bu âyette, Âs b. Vâil adındaki düşmanın sözüne bir karşı koyuş vardır ki o, alametleri kâinata nakşolmuş, mucizeleri çağlar boyunca devam eden bir zata ebter demiştir.” şeklinde bir anlatım kullanmıştır.⁴⁸ Kaynaklara bakıldığında sûrenin Âs b. Vâil hakkında nâzil olduğuna yönelik izahların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu rivayetlere göre Âs b. Vâil, Hz. Peygamber'in oğlu Abdullah'ın vefatından sonraki bir zamanda Mekke'li müşriklere Hz. Peygamber hakkında “soyu kesik/ebter” demiş, sûre de bunun üzerine nâzil olmuştur. Kaynaklarda Mekke'ye gelen Kâ'b b. Eşref'e Kureyş müşriklerinin, kendilerinin daha hayırlı olduklarını beyan ederek Hz. Peygamber için “soyu kesik” demeleri veya Ukbe b. Ebû Muayt'in onun hakkında “ebter” sözünü söylemesi üzerine Kevser Sûresi'nin nâzil olduğu bilgileri de bulunmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in vefatı sebebiyle müşriklerin onun neslinin kesilip devam etmeyeceğini ifade etmeleri üzerine ilgili sûrenin nâzil olduğu da belirtilmiştir.⁴⁹ Bütün bu rivayetler nazarıtibara alındığında, İbn Ebû Şerîf'in sûrenin nüzülü hakkında çoğunluğun görüşüne göre izahta bulunduğu ve tercih ettiği nüzul sebebini ise özet bir şekilde naklettiği anlaşılmaktadır.

Müellifin tefsirinde ilgili sûreye nazire yazma çabasına giren Müseylime'nin (ö. 12/633) sözlerini de naklettiği görülmektedir. Buna göre Müseylime, Kevser Sûresinin benzerini söylemeye çalışarak “إِنَّا أُعْطَيْنَاكَ الْجَمَاهِرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَهَاجِرِ إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمَكَابِرَ” yani “Biz sana pek çok şey bahsettik. Bu sebeple rabbin için namaz kıl ve hicret et. Kuşkusuz kibirlenenlere karşılık biz sana yeteriz!” demiştir. Müellif, onun bu sözlerinin ancak anlayışsızlık, rezillik ve cehaletle vasıflandırılmaya sebebiyet vereceğini ifade etmiştir. Aynı zamanda Müseylime'nin bu sözlerinde kulakları tırmalayan bir yapı bulunduğu da bahseden müellif, onun bu beyanı Kevser Sûresi'nin kelimelerini değiştirmek suretiyle ortaya koyduğunu, bununla birlikte sözün bütünlüğünü bozup bağlamlarını kopardığını ve o sûreden çaldığı her kelimenin bu durumun şikâyetçisi olduğunu belirtmiştir. Müellife göre hiç kimse Bârî'nin kelimelerinin kadrini tayin

⁴⁷ İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 29.

⁴⁸ İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 29.

⁴⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî vd. (Kahire: Dâri Hicr, 1422/2001), 24/697-699; Celâleddin es-Süyûtî, *Lübâbü'n-nukul fi esbâbi'n-nüzul* (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1422/2002), 308.

edemez ve de onun bir benzerini ortaya koyamaz. Allah'ın kitabı, bir avuç su almakla eksilmeyecek bir ummandır ve arif olan kimse, o kelam karşısında ancak onu hakkıyla anlayıp bilmekten aciz kaldığını ifade eder.⁵⁰

İbn Ebû Şerîf'in Müseylimetülkezzâb'tan naklettiği bu nazireye Kevser Sûresi tefsirinde yer veren başka bir müfessir var mı, sorusunun cevabı tespit edebildiğimiz kadarıyla Râzî'dir. O, bu nazireyi bazı kelime farklılıklarıyla “*Biz sana pek çok şey bahsettik. Bundan dolayı rabbin için namaz kıl ve açıktan oku. Kuşkusuz sana gazap eden, inkârcının ta kendisidir.*” anlamına gelecek şekilde “*إِنَّا أَغْطَيْنَاكَ الْجَمَاهِرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَجَاهِرْ إِنَّ مُبْعَضَكَ رَجُلٌ كَافِرٌ*” ifadeleriyle nakletmiştir. Bu beyandaki lafızların ve sıralamanın ilgili sûreye bakılarak yapıldığını ifade eden Râzî, bunun layıkıyla yapılmış bir muâraza olamayacağını belirtmiştir. Ona göre Kevser Sûresi, kendinden önceki sûreleri tamamlayan ve kendinden sonraki sûrelere de temel teşkil eden bir yapıda bulunmaktadır. Dolayısıyla yalnızca bu kelimeleri söylemek, bu âyetlerdeki inceliklerin çoğunu ihmal etmek anlamına gelir ve gerçek zevk sahibi şahısların da kanıtlayabileceği üzere iki kelam arasında büyük bir fark bulunmaktadır.⁵¹

İbn Ebû Şerîf tefsirinde, âyetlerle ilgili hadis rivayetlerini “Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur” diyerek açıkça beyan etmemiştir. Ancak onun bazı yerlerde ilgili rivayetlerin verdiği bilgiler doğrultusunda beyanatta bulunduğu ve dolayısıyla bu rivayetlerden yararlandığı söylenebilir. Mesela “*فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ*” âyetinin izahı sırasında “kibriya izarı, azemet ridası olan kimse” şeklinde yüce Allah'tan bahseden müellifin “İzzet benim izârım, kibriyâ da ridâmdır. Bunlardan biri (kendisinde de varmış gibi davranıp) benimle rekabet eden kimseye azap ederim.”⁵² şeklindeki hadis-i kutsîye telmihte bulunduğu anlaşılmaktadır. Burada zikredilen rivayet türlerine ilave olarak müellifin tefsirinde, ilgili sûrenin faziletine ve havâssına dair rivayetlere değinmediği gibi İsrâîlî rivayetlere de yer vermediği görülmektedir.

2.2.2. Kelâmî-Fikhî ve İşârî⁵³ İzahlar

İbn Ebû Şerîf'in eserinde kelâmî izahlara pek girmedeği söylenebilir. Bununla birlikte tefsirinin sonunda Eş'arî akaidine sahip olduğunu beyan eden müellifin eserini bu akaid çerçevesinde yazdığı anlaşılmaktadır. Yine tefsirinin sonunda amelde Şâfi mezhebi üzere olduğunu ifade eden müfessirin⁵⁴ eserinde Farz Vacip gibi fikhî açıklamalarda bulunmamakla birlikte kelimelerin ifade ettiği bazı fikhî anlamları beyan ettiği görülmektedir. Mesela müellife

⁵⁰ İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 33-34.

⁵¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 32/135.

⁵² Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmi'u's-sahih*, nşr. Bedreddin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Birr” 136; Hadisin farklı rivayetlerde kelimelerin takdim ve tehirleriyle ifade edildiği görülmektedir: “Kibriyâ benim ridâm, izzet de izârımdır. Birisi (kendinde de var gibi davranıp) benimle rekabet eden kimseyi cehennem atarım.” bk. Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as, *es-Sünen*, nşr. Bedreddin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Libâs”, 25; “Kibriyâ benim ridâm, azemet de izârımdır. Bunlardan biri (kendisinde de varmış gibi davranıp) benimle rekabet eden kimseyi cehennem atarım.” bk. Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, nşr. Bedreddin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Zühûd”, 16; “Kibriyâ benim izârım, izzet de ridâmdır. Bunlardan biri (kendisinde de varmış gibi davranıp) benimle rekabet eden kimseyi cehennem koyarım.” bk. Ahmed b. Hanel, *el-Müsned*, nşr. Bedreddin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), 2/248, 376, 414, 427, 442, 4/416.

⁵³ Bu yorum tarzı, ehl-i sülûka şâikâr olan bir kısım manalar ve örtülü işaretler sayesinde Kur'an'ı görünen anlamından farklı bir mana ile yorumlamak demektir ki bu yorum, zahir mana ile uzlaştırılabilir olmalıdır. bk. Muhammed Hüseyin ez-Zehebi, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn* (Kâhire: Mektebetü Vehbe, t.y.), 2/245.

⁵⁴ İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 34.

göre “وَأَنْحَرْ” kelimesi, “kurbanı boğazlamak” veya “namaz esnasında sağ elin sol el üzerine ve göğsün üst kısmına gelecek şekilde konulması” ya da “iftitah tekbiri getirirken ellerin göğsün üst kısmı hizasına kaldırılması” anlamlarını ifade etmektedir. Aynı zamanda bu beyan, “düşmanları boğazlama” yani onlarla savaş etme veya “ebter diyen kimseden yüz çevirip Allah’a yönelerek ona en içerikli ve tesirli cevabı verme” anlamlarını da kapsamaktadır. Müellife göre ilgili âyetlerde malî ibadetlerin direği mesabesindeki kurban kesme ile bedenî ibadetlerin direği mesabesindeki namaz kılma peş peşe zikredilmiştir.⁵⁵

İbn Ebû Şerîf'in bazı izahlarını, işârî tefsir kategorisinde değerlendirmek mümkündür. Mesela “فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ” âyetinin tefsirini yaparken müellif, şu açıklamalarda bulunmuştur: “Namaz ile O'na erişme yoluna sülûk etmek, tam bir ihtimamı hak etmektedir. Aynı zamanda bu beyanda himmeti hizmete yöneltmenin gerekliliğine ve hürmeti muhafaza ederek heybetin mütalaa edilebileceğine işaret vardır. Bu âyetlere göre namaz ibadetini ihlaslı bir şekilde yapmayı isteyen kimseye layık olan, onu (yüce Allah'ın) zatına mahsus kılmayı istemesi, beşerî kirlerden arındırması ve O'ndan başkasını gözetme kalıntılarında temizlemesidir. Ayrıca bu beyan ile yakınlık vesilelerini kendisinde toplayan ve Rabbin huzurunda yakınlığı sağlayan bir duruşu ifade eden ve bedenle yapılan ibadetlerin en üstünü olan bir namaz ibadeti emredilmektedir. Yine bu namaz ibadeti; kendisini Allah'tan meşgul edecek şeyleri bırakıp akla gelen hatıraları uzaklaştırarak zikir ile yalnız sevgiliye yönelme, yücelik ve azamet bilgisinin sonucu olan bir tazim hâline bürünerek kendi nefsinin hakir görme durumunu da sağlar. Bu kendini zelil görme durumuyla rabbi yüce bilme hâlinin birleşiminden ise yüce Allah'ı tazim ile birleme nurları doğar. Neticede tam bir kudret, irade, güç ve zenginlik ile birlikte kişide, marifetten nasibi oranında haşyet hâli belirir ve heybet hâli ortaya çıkar.”⁵⁶

Yine aynı âyetin izahında “Namaz esnasında kulun tek düze bir biçim ortaya koymaması, (namazda ulaşılan) bağışların türlü türlü ve makamların farklı farklı oluşuna işaret etmektedir.” diyen müellifin; namazdaki dik duruş, rükû ve secde hâlini kuldaki tevazuun kademe kademe artışıyla ilişkilendirdiği görülmektedir. Müellife göre secdede alınan toprağa konulması, secde eden kişiye mebbe ve meâdi hatırlatır. Bu derece bir tevazua erişmek ise onu, yüce Allah'ın huzuruna girmeye ve O'nunla tahyiyata/selamlaşmaya ehil kılar.⁵⁷ Bu örneklerde müellifin, namaz ibadetindeki rükünlerle ilgili olarak bazı manevi makam ve hâlleri zikrettiği görülmektedir.

Sonuç

'*Ukûdü'd-dür ve'l-cevher fî nebzetin min esrâri sûreti'l-Kevser* adlı çalışma veya bazı kaynakların beyanına göre *Tefsîru sûreti'l-Kevser* ismindeki eser, belâgî tefsir türünün güzel bir örneğini teşkil etmektedir. Temel İslâm ilimlerinin pek çok alanında önemli bir âlim olan İbn Ebû Şerîf'e aidiyeti konusunda herhangi bir tereddüt bulunmayan eserin, müellifin şair kimliğini de yansıtan edebî bir üslupla kaleme alındığı görülmektedir.

⁵⁵ İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 31-32.

⁵⁶ İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 30.

⁵⁷ İbn Ebû Şerîf, *Tefsîru sûreti'l-Kevser*, 31.

Müellif, tefsirinin girişinde Peygamberlere verilen mucizelerin onların gönderildikleri çağda yaşayan kimselerin maharetlerine göre ihsan edildiğini, bunun da o insanları etkileme alanında çok büyük bir tesir oluşturduğunu beyan etmiştir. Ona göre Hz. Muhammed'e verilen Kur'an mucizesinin de bu usule uygun olarak, o çağdaki insanların maharetli oldukları beyan ve bedî'in en mükemmel şekilde kullanıldığı bir kitap şeklinde verilmesi söz konusu olmuştur. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi olan bu mübarek kitabın edebî i'câz ve îcâzının tefsire yansıtılması büyük önem arz etmektedir. Müfessirin tefsirinde bu bilinçle hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda müellifin Kevser Sûresi tefsirinde, Kur'an'ın bir satır kadar kısa olan bir sûresinin dahi son derece belâğî inceliklere sahip olduğunu vurguladığı ve neticede Hz. Muhammed'in en yüce mucizesi olan Kur'an'ı zikri geçen yönüyle idraklere sunmayı başardığı söylenebilir. Bununla birlikte eserin Kevser Sûresi'nin belâğî inceliklerini tamamıyla ortaya koyan bir eser olduğunu söylemektense onun bu sahada kaleme alınmış güzel bir çalışma olduğunu ifade etmek daha uygun olacaktır. Zira Kur'an'ın mucizevî yapısı gereği onun belâğî incelikleri de bitmez tükenmez bir derya mesabesinde.

Eserde ismi geçmemekle birlikte Fahreddin er-Râzî'nin tefsirinden faydalandığı anlaşılmaktadır. Özellikle de bazı belâğî inceliklerin beyanı ve bazı rivayetlerin aktarımıyla ilgili olarak bu durumdan bahsetmek kaçınılmazdır. Bu itibarla eserin en önemli kaynakları arasında *Mefâtîhu'l-gayb*'i zikretmek gerekir. Ancak *Tefsîru sûreti'l-Kevser*'in gerek tamamıyla belâğî incelikleri serdetmeye yönelik bir tarz ortaya koyması gerekse bunları son derece ağıdalı denebilecek bir üslup ile ifade etmesi, onu *Mefâtîhu'l-gayb*'den ayıran en çarpıcı hususiyetler olmuştur. Kur'an'ı belâgat ilkeleri doğrultusunda yorumlaması bakımından öne çıkan bir müfessir de Zemahşerî'dir. İbn Ebû Şerîf'in onun eserlerinden alıntı yaptığına dair özel bir bulguya rastlanmamıştır. Bununla birlikte Zemahşerî'nin *İcâzu sûreti'l-Kevser* adlı eseri, en azından ilgili süre hakkında konuya özel bir çalışma olması hasebiyle müellifi etkilemiş olabilir.

Tefsirde gerekli görülen yerlerde, kullanılan edebî üsluba uygun bir şekilde rivayetlere yer verildiği ve bazen telmih denilebilecek bir tarz ile onlara işaret edildiği görülmektedir. Eserin hacmine göre ise ondaki işârî izahların oldukça çok olduğu söylenebilir. Bu durum da müellifin derin tasavvufî anlayışını yansıtmaktadır.

Kur'an mucizesinin her yönüyle takdimine ihtiyaç duyulduğu bu günlerde, İbn Ebû Şerîf'in eseri gibi çalışmaların gün yüzüne çıkarılması, büyük önem arz etmektedir. Zira özellikle müsteşrikler son zamanlarda Kur'an metni üzerinde yaptıkları bazı araştırmalarla onun ilâhîliğini tartışmaya açmaya çalışmaktadırlar. Onlara karşı sunulacak en birinci kanıt, Kur'an'ın belâğî yapısı olabilir. Bu bakımdan öncelikle tefsir tarihinde pek de gündemde olmayan belâğî tefsir çalışmalarının araştırılıp değerlendirilmesi uygun gözükmektedir. Bundan başka Kur'an tefsirinde belâğî tefsir özelliği taşıyan yeni çalışmaların ortaya konulmasına da ihtiyaç vardır. Son dönemde bazı belâğî tefsir çalışmaları girişimlerinden söz edilebilir. Ancak Kur'an'ın edebî mucizesine yakışır bir şekilde bu çalışmaların artarak devam etmesi ve belâğî tefsir metodunun da tefsirde aktif olarak kullanılması alana büyük katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça | References

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Bedreddin Çetiner. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1413/1992.
- Altun, İsmail. "Muhammed Hamîdullah'ın Mescid-i Aksâ'nın Yerine Dair Görüşlerine Eleştirel Bir Yaklaşım", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (2018), 293-316.
- Âmidî, Ömer b. Muhammed. *Tefsîru sûreti'l-Kevser*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 3796, 180a-191b. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/192308>
- Avcı, Casim. "Kudüs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Ekim 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kudus#2-fethedilisinden-hacl-i-istilasina-kadar>
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh: Tâcü'l-luga ve shâhu'l-Arabiyye*. nşr. Halîl Me'mûn Şeyhâ. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1427/2007.
- Dâvûdî, Muhammed b. Alî. *Ṭabakâtü'l-müfessirîn*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. nşr. Bedreddin Çetiner. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1413/1992.
- Erarslan, Halime. *Kevser Sûresi Tefsiri*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-luga*. thk. Muhammed Ali en-Neccâr v.dğr. 15 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Mısıriyye, 1384/1964.
- Güneş, Ali Rıza. "Tevhit Vurgusu Bağlamında Kevser Suresinin Meali ve Analizi: Bir Tefsir Denemesi". *Tokat İlmîyat Dergisi* 10/2 (2022), 537-552.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân el-Ferâhîdî. *Kitâbü'l-'Ayn müratteben 'alâ hurûfî'l-mu'cem*. thk. Abdulhamîd Hendâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Hanbelî, Mir'â b. Yûsuf. *el-Kavlü'l-bedî' fi ilmi'l-bedî'*. tah. Muhammed b. Ali es-Sâmil. Riyâd: Künûzü İşbiyyâ, 1425/2004.
- Hûlî, Emin. "Tefsir ve Tefsirde Edebî Tefsir Metodu". çev. Mevlüt Güngör. *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 2/7 (Mayıs 1988), 103-114.
- Hüseynî, Abdullah Sirâciüddîn. *Havle tefsîri sûreti'l-Kevser*. PDF: Mektebetü Nûr, 2013. <https://www.noor-book.com/كتاب-حول-تفسير-سورة-الكوثر-pdf>
- İbn Ahmedü'l-Hamd, Nâyif. "el-Lü'lü' ve'l-cevher el-müstahrac min sûreti'l-Kevser". *Noor*. Erişim 23 Ekim 2023. <https://www.noor-book.com/كتاب-اللؤلؤ-والجوهر-المستخرج-من-سورة-الكوثر-pdf>
- İbn Düreyd, Muhammed b. Hasan. *Cemheretü'l-luga*. thk. Remzi Münir Ba'lebekî. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1407/1987.
- İbn Ebû Şerîf, Burhâneddîn el-Makdisî. *'Ukûdü'd-dür ve'l-cevher fi nebzeti min esrâri sûreti'l-Kevser/Tefsîru sûreti'l-Kevser*. thk. Tâhâ Fârîs. y.y.: Alukah, 1441/2019. <https://www.alukah.net/library/0/150183/>
- İbn Ebû Şerîf, Burhâneddîn el-Makdisî. *el-Mevâhibü'l-muddahara fi havâtîmi sûreti'l-Bakara*. thk. Abdüssettâr Ebû Gudde. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1421/2000.
- İbn Ebû'ş-Şihâb, Yâsîn b. Hamza. *Tefsîru sûreti'l-Kevser*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Lâleli, 1964, 1a-27b. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/300104>
- İbn Hamza, Yâsîn. *Tefsîru sûreti'l-Kevser*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Lâleli, 1964, 1a-27b.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *Sünenü İbn Mâce*. nşr. Bedreddin Çetiner. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1413/1992.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn. *Mecmû'ü fetâvâ'*. 37 Cilt. nşr. Abdurrahman Muhammed b. Kâsım. Riyâd: Mektebetü Melik Fahd el-Vataniyye, 1425/2004.

- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn. *Mecmû'ü fetâvâ'*. nşr. Abdurrahman Muhammed b. Kâsım. Riyad: Mektebetü Melik Fahd el-Vataniyye, 1425/2004.
- İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed. *Şezerâtü'z-zeheb*. nşr. Abdülkâdir el-Arnaût - Mahmûd el-Arnaût. 11 Cilt. Beyrut: Dârü İbn Kesîr, 1406-1414/1986-1993.
- İbnü'l-Menfelûtî, Ebû Abdullah Veliyyüddin Muhammed b. Ahmed. *Tefsîru Sûreti'l-Kevser vemâ Yelîhâ*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reîsülküttâb, 54, 1a-237b. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/322166>
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî vd. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Bedreddin Çetiner. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1413/1992.
- Özek, Ali. "İbn Ebü Şerîf, Burhâneddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 03 Ekim 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-ebu-serif-burhaneddin>
- Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Beyrut: ed-Dârü's-Şâmiyye, 1412/1992.
- Râzî, Fahreddin. *Mefâtihu'l-gayb: et-Tefsîru'l-kebîr*. 32 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1401/1981.
- Savut, Harun. *Memlük Müfessirleri*. Ankara: İlahiyat, 2016.
- Sehâvî, Muhammed b. Abdurrahman. *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*. 12 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cil, t.y.
- Süyûtî, Celâleddin. *Lîbâbü'n-nukul fi esbâbi'n-nuzûl*. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1422/2002.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî vd. 24 Cilt. Kahire: Dârü Hicr, 1422/2001.
- Tebrîzî, Şemseddin Muhammed. *er-Risâle fi tefsîri sûreti'l-Kevser*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, 2754. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/332100>
- Tebrîzî, Şemseddin. *er-Risâle fi tefsîri sûreti'l-Kevser*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, 2754, 11a-14b.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî. *et-Tefsîru'l-basît*. nşr. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân vd. 25 Cilt. Riyad: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1430/2009.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Sarfe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Ekim 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sarfe>
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*. Kâhire: Mektebetü Vehbe, t.y.
- Zemaşerî, Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vîl*. nşr. Halîl Me'mûn Şeyhâ. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 3. Basım, 1430/2009.
- Zemaşerî, Mahmûd b. Ömer. *İ'câzu sûreti'l-Kevser*. thk. Hâmid el-Haff. Beyrut: Dârü'l-Belâga, 1411/1991.
- Zencîr, Muhammed Rıfat-Kebîsî, Ömer Hamdân. *Sûretü'l-Kevser el-i'câz en-nefsî ve'l-belâgî*. Beyrut: Dârü İkra', 1431/2010.